

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه یزد

دانشکده مدیریت، حسابداری و اقتصاد

گروه اقتصاد

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

علوم اقتصادی

بررسی تأثیر کاهش تعرفه بر تجارت محصولات کشاورزی با

استفاده از مدل های شبیه سازی تجارت کشاورزی

مطالعه موردی: ایران

استاد راهنما: دکتر زهرا نصراللهی

استاد مشاور: حسن ثاقب

پژوهش و نگارش: سمیه افشاریان

مهر ۱۳۹۰

پیشکش به پدر و مادرم که سرایش زندگی بدون آن با پدر دادن و اثره است و

تقدیم به برادر بزرگم عطا که محبت و مهرش فراموش نشدنی است.

حمد و ستایش بی کران پروردگار مهربان را که توفیق علم آموزی را در بندگانش به ودیعه نهاد و در پای رحمتش را برای رستگاری آنان
گشود. خدای را اساس که به این بنده ناچیز توفیق قدم نهادن در مسیری نهاد تا آنچه ندانسته ام بدانم و در خدمت به خلقش به کار گیرم
و در دربر همه آنان که در مسیر کسرتش علم قدم نهاده و هدنی جز رضای معبود رانمی طلبند.

بر خود می دانم از تمام بزرگواری که در مسیر نگارش پایان نامه در کنارم بودند و با
همدلی شان یاری ام دادند تقدیر و تشکر کنم.

از استاد محترم سرکار خانم دکتر زهرا نصراللهی که راهنمایی این پایان نامه را بر عهده
داشتند، همچنین استاد محترم پژوهشگر جناب آقای حسن ثاقب که فاصله مکانی مانع
لطف ایشان نشد، قدردانی کنم.

سپاس فراوان خود را نثار وجود ارزشمند برادر بزرگواری می کنم که در تمام مراحل
زندگی و تحصیلی با همدلی و حمایتشان سختی را برایم آسان نمودند و یار و یاورم
بودند.

همچنین تقدیر می کنم از پدر و مادر و خانواده عزیزم که دعای خیرشان همیشه ایام
بدرقه‌ی راهم بوده و تمام موهبت‌های امروزم را از دعای ایشان دارم.

و ارج می نهم تمام دانشجویان و دوستانی که چتر محبت خویش را از من دریغ نکردند.

چکیده

در کشورهای در حال توسعه، بخش کشاورزی به دلیل گستردگی و پیوندهای قوی با سایر بخش‌های اقتصادی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده و می‌تواند نقش مهمی در رشد و توسعه این کشورها ایفاء نماید. در ایران نیز بخش کشاورزی یک بخش پایه و استراتژیک تلقی شده و پیش‌بینی می‌شود در طی فرآیند پیوستن به WTO با چالش‌هایی مواجه شود. با توجه به بحث جهانی شدن و پیشرفت در چارچوب تجارت جهانی، گرایش به موافقت‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای برای کشورهای در حال توسعه‌ای چون ایران که آمادگی ورود ناگهانی به تجارت آزاد ندارند، ضرورت می‌یابد. ایران در یکی از مساعدترین مناطق جهت تشکیل موافقت‌نامه‌های اقتصادی و منطقه‌ای قرار گرفته است که می‌توان به اتحادیه اروپا و اکو اشاره کرد.

بنابراین در این مطالعه با استفاده از مدل تعادل جزئی اسمارت، به بررسی کاهش موانع تعرفه‌ای در چارچوب موافقت‌نامه تجارت ترجیحی با اتحادیه اروپا و اکو بر تجارت محصولات کشاورزی پرداخته شده است. اثر کلی کاهش تعرفه بر حجم تجارت در مدل اسمارت از جمع دو عامل ایجاد تجارت و انحراف تجارت به دست می‌آید. این مدل متأثر از سه متغیر نرخ تعرفه، کشش واردات و سطح جاری واردات می‌باشد.

نتایج حاصل از دو سناریوی سیاستی ۵۰ و ۱۰۰ درصد تعرفه، نشان می‌دهد که ایجاد موافقت‌نامه تجارت ترجیحی بین ایران و اتحادیه اروپا، ایران و کشورهای عضو اکو و شبیه‌سازی آن در قالب مدل اسمارت، بر تجارت دو طرف دارای آثار مثبت است. میزان صادرات، واردات و حجم تجارت برای هر دو طرف افزایش می‌یابد. همچنین به دلیل افزایش واردات ایران نسبت به صادرات، کسری تراز تجاری ایران افزایش می‌یابد. نتایج دیگر نشان می‌دهد که با توجه به این که محصولات غلات و مواد لبنی دارای بیشترین آثار ایجاد تجارت و انحراف تجارت در ایران به نفع اتحادیه اروپا و اکو و در نتیجه دارای بیشترین سهم در افزایش واردات دارند، با قرار دادن این کالاها در لیست حساس و ممانعت از کاهش تعرفه این محصولات از کسری تراز تجاری کاسته شده و به نوعی نیز از تولیدات داخلی حمایت صورت گیرد. همچنین نتایج حاکی از آن است که ایجاد PTA بین ایران و اکو، افزایش صادرات و نیز حجم تجارت کشاورزی را در مقایسه با کشورهای عضو اتحادیه اروپا در پی دارد.

کلمات کلیدی: تعرفه؛ موافقت‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای، بخش کشاورزی؛ مدل تعادل جزئی

اسمارت

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول: کلیات تحقیق	۱
۱-۱- مقدمه	۲
۲-۱- بیان موضوع تحقیق و ضرورت انجام آن	۲
۳-۱- کاربرد نتایج تحقیق	۵
۴-۱- اهداف تحقیق	۶
۵-۱- پرسش‌های تحقیق	۶
۱-۵-۱- پرسش‌های اصلی تحقیق	۶
۲-۵-۱- پرسش‌های فرعی تحقیق	۷
۶-۱- جامعه و منابع آماری	۷
۷-۱- روش تحقیق	۸
۸-۱- ساختار تحقیق	۸
فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیق	۱۰
۱-۲- مقدمه	۱۱
۲-۲- کشاورزی در سازمان تجارت جهانی	۱۱
۱-۲-۲- آشنایی عمومی با سازمان تجارت جهانی	۱۲
۲-۲-۲- موافقت‌نامه کشاورزی دور اروگوئه	۱۳
۱-۲-۲-۲- مقررات دسترسی به بازار	۱۴
۲-۲-۲-۲- سیاست‌های تعرفه‌ای	۱۷
۳-۲-۲-۲- آثار اقتصادی تعرفه	۱۷
۴-۲-۲-۲- حمایت داخلی	۱۷
۵-۲-۲-۲- یارانه‌های صادراتی	۱۷

- ۱۸ ۳-۲-۲- موافقت‌نامه کشاورزی دور دوحه.....
- ۱۹ ۳-۲- نقش کشاورزی در کشورهای در حال توسعه.....
- ۲۰ ۱-۳-۲- اهمیت اصلاح تجارت بخش کشاورزی برای کشورهای در حال توسعه.....
- ۲۲ ۴-۲- منطقه‌گرایی.....
- ۲۲ ۱-۴-۲- مفهوم منطقه‌گرایی.....
- ۲۳ ۲-۴-۲- مراحل منطقه‌گرایی.....
- ۲۵ ۳-۴-۲- آثار و پیامدهای اقتصادی منطقه‌گرایی.....
- ۲۵ ۱-۳-۴-۲- نظریه‌های مرتبط با منطقه‌گرایی.....
- ۳۰ ۴-۴-۲- شرایط موفقیت موافقت‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای.....
- ۳۳ ۵-۴-۲- کشاورزی و موافقت‌نامه‌های تجارت منطقه‌ای.....
- ۳۴ ۶-۴-۲- سیر تکاملی موافقت‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای (۱۹۴۸-۲۰۱۰).....
- ۳۴ ۷-۴-۲- اثر منطقه‌گرایی بر نظام تجارت جهانی (چندجانبه‌گرایی).....
- ۳۵ ۸-۴-۲- اتحادیه اروپا و موافقت‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای.....
- ۳۸ ۵-۲- مطالعات انجام شده در زمینه آزادسازی کشاورزی.....
- ۳۸ ۱-۵-۲- مطالعات خارجی.....
- ۴۴ ۲-۵-۲- مطالعات داخلی.....
- ۵۲ ۶-۲- خلاصه فصل دوم.....
- ۵۴ فصل سوم: متدولوژی و روش‌شناسی تحقیق.....
- ۵۵ ۱-۳- مقدمه.....
- ۵۵ ۲-۳- ابزارهای تحلیل سیاست تجاری.....
- ۵۵ ۱-۲-۳- مدل جاذبه.....
- ۵۶ ۲-۲-۳- مدل‌های شبیه‌سازی.....
- ۵۶ ۱-۲-۲-۳- مدل‌های تعادل عمومی.....

۵۷ مدل‌های تعادل جزئی
۵۹ مدل تعادل جزئی اسمارت
۶۸ جمع‌بندی و خلاصه فصل سوم
۶۹	فصل چهارم: بررسی روند تجارت محصولات کشاورزی در تجارت با کشورهای عضو اتحادیه اروپا و آکو.....
۷۰ ۱-۴- مقدمه
۷۰ ۲-۴- سهم ایران در تجارت محصولات کشاورزی
۷۲ ۳-۴- رابطه تجاری ایران و اتحادیه اروپا
۷۳ ۱-۴-۴- روند و تحولات تجارت محصولات کشاورزی ایران با اتحادیه اروپا
۷۸ ۲-۴-۴- روند تجارت کالاهای پسته، زعفران، کشمش و خرما
۷۸ تجارت خرما
۷۹ تجارت زعفران
۸۰ تجارت پسته
۸۱ تجارت کشمش
۸۳ ۳-۴-۴- مروری بر روند تولید و تجارت جهانی سه محصول گندم، برنج و پنبه
۸۴ ۱-۳-۴-۴- روند واردات سه محصول منتخب از اتحادیه اروپا
۸۶ ۲-۳-۴-۴- روند صادرات سه محصول منتخب به اتحادیه اروپا
۸۷ ۴-۴- روند و تحولات تجارت محصولات کشاورزی ایران با کشورهای عضو آکو
۸۹ ۵-۴- مقایسه روند تجارت محصولات کشاورزی ایران با کشورهای عضو اتحادیه اروپا و آکو
۹۱ ۶-۴- خلاصه و جمع‌بندی فصل چهارم
	فصل پنجم: اندازه‌گیری و محاسبه آثار کاهش موانع تعرفه‌ای بر تجارت محصولات کشاورزی در تجارت با
۹۳ کشورهای عضو اتحادیه اروپا و آکو
۹۴ ۱-۵- مقدمه

- ۲-۵- بررسی آثار برقراری موافقت‌نامه تجاری ایران و اتحادیه اروپا، ایران و کشورهای عضو آکو در قالب مدل اسمارت..... ۹۴
- ۱-۲-۵- روند تجارت محصولات کشاورزی ایران با اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۸..... ۹۵
- ۲-۲-۵- بررسی وضعیت تعرفه‌ای ایران و اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۸..... ۹۶
- ۳-۲-۵- بررسی آثار برقراری موافقت‌نامه تجاری میان ایران و اتحادیه اروپا بر توسعه تجارت خارجی محصولات کشاورزی ایران..... ۹۷
- ۱-۳-۲-۵- تأثیر برقراری موافقت‌نامه تجاری بر واردات اتحادیه اروپا از ایران (صادرات ایران به اتحادیه اروپا)..... ۹۸
- ۲-۳-۲-۵- تأثیر برقراری موافقت‌نامه تجاری بر واردات محصولات کشاورزی ایران از کشورهای عضو اتحادیه اروپا..... ۱۰۰
- ۳-۳-۲-۵- تأثیر برقراری موافقت‌نامه تجاری ایران و اتحادیه اروپا بر تجارت پنبه..... ۱۰۲
- ۴-۳-۲-۵- تأثیر اجرای موافقت‌نامه تجاری بین ایران و اتحادیه اروپا بر صادرات محصولات زعفران، خرما، کشمش و پسته..... ۱۰۳
- ۵-۳-۲-۵- آثار ایجاد موافقت‌نامه تجارت ترجیحی بین ایران و اتحادیه اروپا بر حجم تجارت و تراز تجاری ایران..... ۱۰۴
- ۴-۲-۵- روند تجارت محصولات کشاورزی ایران با کشورهای عضو آکو و وضعیت تعرفه‌ای این محصولات در سال ۲۰۰۸..... ۱۰۵
- ۵-۲-۵- بررسی آثار برقراری موافقت‌نامه تجاری میان ایران و کشورهای عضو آکو بر توسعه تجارت خارجی محصولات کشاورزی ایران..... ۱۰۷
- ۱-۵-۲-۵- تأثیر برقراری موافقت‌نامه تجاری بر واردات کشورهای عضو آکو از ایران (صادرات ایران)..... ۱۰۸
- ۲-۵-۲-۵- تأثیر برقراری موافقت‌نامه تجاری بر واردات محصولات کشاورزی ایران از کشورهای عضو آکو..... ۱۱۰

۳-۵-۲-۵- آثار ایجاد موافقت‌نامه تجارت ترجیحی بین ایران و کشورهای عضو اکو بر حجم تجارت و تراز تجاری ایران.....	۱۱۱
۳-۵- مقایسه کاهش تعرفه محصولات کشاورزی ایران در تجارت با کشورهای عضو اتحادیه اروپا و کشورهای عضو اکو.....	۱۱۲
۴-۵- خلاصه و جمع‌بندی فصل پنجم.....	۱۱۳
منابع و مآخذ.....	۱۲۴
الف- منابع و مآخذ فارسی.....	۱۲۴
ب- منابع و مآخذ لاتین.....	۱۳۰
سایت‌های اینترنتی.....	۱۳۷

فهرست جداول

عنوان	صفحه
مدل ۱-۲: مراحل منطقه‌گرایی.....	۲۴
نمودار ۱-۲: روند شکل‌گیری موافقت‌نامه‌های منطقه‌ای.....	۳۴
جدول ۱-۳-: کشش‌های برخی کالاهای در سطح کد شش رقمی HS.....	۷۲
جدول ۱-۴: مقایسه تجارت محصولات کشاورزی با تجارت محصولات غیرنفتی.....	۷۱
طی سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۸۸.....	۷۱
نمودار ۱-۴: مقایسه میزان ارزش واردات و صادرات محصولات کشاورزی طی سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۸۸.....	۷۲
جدول ۲-۴: ارزش کل واردات و واردات محصولات کشاورزی از EU طی دو سال ۱۳۸۳ و ۱۳۸۸.....	۷۳
جدول ۳-۴: ارزش واردات و صادرات از/به EU، بر حسب کدهای دو رقمی HS.....	۷۵
جدول ۴-۴: ارزش کل صادرات و صادرات محصولات کشاورزی به EU طی دو سال ۱۳۸۳ و ۱۳۸۸.....	۷۶
جدول ۵-۴: ارزش صادرات محصولات (پسته، کشمش، خرما و زعفران) به کل دنیا و EU.....	۸۳
جدول ۶-۴: ارزش واردات غلات طی سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۸۸.....	۸۵
جدول ۷-۴: ارزش واردات پنبه طی سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۸۸.....	۸۵
جدول ۸-۴: ارزش صادرات غلات طی سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۸۸.....	۸۶
جدول ۹-۴: ارزش صادرات پنبه طی سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۸۸.....	۸۶
جدول ۱۰-۴: ارزش کل واردات و واردات محصولات کشاورزی از کشورهای عضو ECO.....	۸۷
جدول ۱۱-۴: ارزش کل صادرات و صادرات محصولات کشاورزی به کشورهای عضو ECO.....	۸۸
جدول ۱۲-۴: مقایسه تجارت اتحادیه اروپا و آکو.....	۹۰
جدول ۱۳-۴: درصد تغییرات در ارزش واردات و صادرات.....	۹۰
جدول ۱-۵: میانگین نرخ تعرفه ایران و EU بر کالاهای کشاورزی.....	۹۶
جدول ۲-۵: افزایش صادرات ایران به اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۸، در چارچوب مدل شبیه‌سازی اسمارت	
بر حسب کدهای دو رقمی HS.....	۹۸

- جدول ۳-۵: افزایش واردات ایران از اتحادیه اروپا در چارچوب مدل شبیه‌سازی اسمارت بر حسب کدهای دو رقمی HS..... ۱۰۱
- جدول ۴-۵: تأثیر اجرای موافقت‌نامه PTA بر صادرات محصولات پسته، خرما، کشمش و زعفران ۱۰۳
- جدول ۵-۵: تغییرات حجم تجارت و تراز تجاری محصولات کشاورزی ایران با اکو پس از ایجاد موافقت‌نامه تجارت ترجیحی..... ۱۱۰
- جدول ۶-۵: میانگین نرخ تعرفه ایران و اکو بر کالاهای کشاورزی..... ۱۰۶
- جدول ۷-۵: افزایش صادرات ایران به اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۸، در چارچوب مدل شبیه‌سازی اسمارت بر حسب کدهای دو رقمی HS..... ۱۰۸
- جدول ۸-۵: افزایش واردات ایران از کشورهای عضو اکو در چارچوب مدل شبیه‌سازی اسمارت بر حسب کدهای دو رقمی HS..... ۱۱۰
- جدول ۹-۵: تغییرات حجم تجارت و تراز تجاری محصولات کشاورزی ایران با اکو پس از ایجاد موافقت‌نامه تجارت ترجیحی..... ۱۱۷

فصل اول:

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

آزادسازی‌های تجاری گسترده در مبادلات تجاری در طی دهه‌های گذشته از ابتدا با شکل‌گیری موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت (گات)^۱، آغاز و هم‌اینک نیز به وسیله سازمان تجارت جهانی (WTO)^۲ دنبال می‌شود. این فرآیند تأثیر عمده‌ای بر حجم مبادلات جهانی و آزادسازی اقتصاد بر جای گذاشته است.

با تمام تغییرات ایجاد شده در فضای تجارت بین‌الملل و حجم تجارت جهانی به‌ویژه در حوزه خدمات و محصولات صنعتی، روند تحول تجارت محصولات کشاورزی به‌خصوص در کشورهای درحال توسعه از سرعت چندانی برخوردار نیست. بدیهی است که تجارت بین‌الملل کالاهای کشاورزی به‌ویژه برای کشورهای درحال توسعه که از لحاظ توسعه کالاهای صنعتی توسعه‌یافته تلقی نمی‌شوند بسیار اساسی است. در واقع در این کشورها، بخش کشاورزی به‌دلیل گستردگی و پیوندهای قوی با سایر بخش‌های اقتصادی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. برای ایران نیز بخش کشاورزی به‌عنوان یک بخش پایه و استراتژیک حائز اهمیت می‌باشد، اما پیش‌بینی می‌شود که بالا بودن تعرفه این محصولات نسبت به سایر محصولات، در آستانه ورود به WTO، این بخش را با چالش‌های قابل توجهی مواجه کند. بنابراین با توجه به اهمیت این بخش و همچنین بالا بودن تعرفه‌های کالاهای کشاورزی در ایران، این پایان‌نامه به بررسی تأثیر کاهش تعرفه بر تجارت محصولات کشاورزی پرداخته است.

۱-۲- بیان موضوع تحقیق و ضرورت انجام آن

بخش کشاورزی به‌عنوان بخش پایه و استراتژیک اقتصاد، تأمین‌کننده مواد غذایی و مواد اولیه برای سایر بخش‌های اقتصاد است. این بخش سهم عمده‌ای در تولید و اشتغال داشته و عملکرد کارآمد این بخش بر عملکرد و فعالیت سایر بخش‌ها تأثیرگذار است. به این ترتیب بخش

^۱ . General Agreement on Tariff and Trade (GATT)

^۲ . World Trade Organization

کشاورزی به طور مستقیم از طریق تولید بیشتر و صادرات و به صورت غیرمستقیم از طریق افزایش تقاضا برای خدمات و کالاهای صنعتی در جوامع روستایی، به رشد اقتصادی کمک می‌نماید.

اگرچه بخش کشاورزی از طریق تولید و صادرات به رشد اقتصادی کمک می‌کند و حجم صادرات محصولات این بخش طی دهه‌های اخیر بر حسب مقادیر واقعی ۵/۵ درصد رشد کرده است اما نرخ رشد این محصولات پایین‌تر از دیگر محصولات تجاری بوده، به نحوی که شاهد کاهش پیوسته سهم کشاورزی در تجارت جهانی از ۲۸ درصد در سال ۱۹۶۰ به ۸/۸ درصد در سال ۲۰۰۴ بوده‌ایم. نه تنها نرخ رشد تجارت محصولات کشاورزی کمتر از دیگر محصولات بوده بلکه کشورهای در حال توسعه نیز قادر نبوده‌اند سهم بالاتری از این رشد را به دست آورند. سهم این کشورها از صادرات کالاهای کشاورزی جهان از ۴۰ درصد در سال ۱۹۶۰ به ۳۰ درصد در سال ۲۰۰۴ کاهش یافته است (Mohan, 2007, p. 398).

دلایل متعددی برای عدم موفقیت یا کاهش سهم کشورهای در حال توسعه در صادرات کالاهای کشاورزی وجود دارد، یکی از دلایل اصلی این امر نوع سیاست‌های حمایتی و اجرای ناصحیح این سیاست‌ها پیرامون محصولات کشاورزی است. تعرفه از جمله این سیاست‌های حمایتی است که نه تنها تجارت بین‌المللی محصولات کشاورزی بلکه اقتصاد کشورها را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد.

اهمیت این ابزار در رژیم تجاری به حدی است که اساساً مذاکرات مربوط به آزادسازی‌های تجاری و گات با بحث در خصوص کاهش تعرفه‌ها آغاز شد (گیلانپور، ۱۳۸۲، ص. ۲). طی نیم‌قرن اخیر نرخ تعرفه بر کالاهای صنعتی به طور متوسط از ۴۰ درصد به ۴ درصد کاهش یافته است، در حالی که این تعرفه هنوز بر کالاهای کشاورزی بالا و حدود ۶۲ درصد می‌باشد (Beierle, 2002, p. 3). این امر را می‌توان یکی از دلایل کوچک بودن تجارت بین‌المللی محصولات کشاورزی در مقایسه با حجم تولیدات این بخش دانست. به همین دلیل تعرفه‌های بالا بر محصولات کشاورزی یکی از موضوعات مورد مجادله در مذاکرات WTO است.

اهمیت بخش کشاورزی در ایران با توجه به آمار و ارقام مربوط به سهم GDP^۱ و اشتغال در این بخش مشخص می‌شود. به‌گونه‌ای که ۱۰ درصد از GDP^۲ و ۲۱/۱ درصد از اشتغال کل و ۵۵/۸ درصد از اشتغال روستایی^۳ به این بخش اختصاص دارد اما سرعت رشد تجارت محصولات کشاورزی کشور از روند بین‌المللی آن کندتر است و این در شرایطی است که ظرفیت مناسبی برای تولید و تجارت محصولات کشاورزی وجود دارد. سهم ایران از تجارت بین‌الملل محصولات کشاورزی کمتر از یک درصد است و این می‌تواند دلایل مختلفی داشته باشد که مهم‌ترین آن‌ها ساختار دولتی اقتصاد ایران و انبوهی از قوانین و مقررات تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای می‌باشد (گیلانپور، اسماعیلی، ۱۳۸۷، ص. ۱۷۲). در حال حاضر ایران یکی از پنج کشور جهان می‌باشد که بالاترین نرخ تعرفه را بر واردات اعمال می‌کند. در عین حال تعرفه در بخش کشاورزی از متوسط جهانی بسیار بالاتر است. این در حالی است که در اکثر کشورهای دنیا، در راستای افزایش تعاملات بین‌المللی و عضویت در پیمان‌های اقتصادی، تعرفه‌ها در حال تعدیل است (فریادرس و مقدسی، ۱۳۸۳، ص. ۲۶).

در حال حاضر ایران خواهان ورود به WTO و عضویت در آن ملزم به پذیرفتن قوانین و فراهم‌سازی پیش‌شرط‌های عضویت در این نهاد بین‌المللی است که می‌تواند تأثیر زیادی بر رشد اقتصاد بالاخص رشد کشاورزی داشته باشد. با توجه به بحث جهانی‌شدن^۴ و پیشرفت در چارچوب WTO برای آزادسازی متقابل، عضویت در موافقت‌نامه‌های تجارت منطقه‌ای (RTAs)^۵ به‌خصوص برای کشورهای در حال توسعه از اهمیت بالایی برخوردار است. در واقع برای کشورهای در حال توسعه‌ای چون ایران که آمادگی ورود ناگهانی را به تجارت آزاد ندارند، ایجاد این‌گونه موافقت‌نامه‌ها می‌تواند مؤثرترین راه برای گشودن تدریجی اقتصادهای ملی این کشورها و ادغام آن‌ها در اقتصاد جهانی باشد. ایران به سبب موقعیت ممتاز جغرافیایی در یکی از مساعدترین مناطق برای ایجاد موافقت‌نامه‌های تجاری و اقتصادی

^۱ . Gross Domestic Production

^۲ . <http://www.fao.org/countries/55528/en/irm/>

^۳ . دفتر آمارهای جمعیت، نیروی کار و سرشماری (بهار ۱۳۸۹).

^۴ . Globalization

^۵ . Regional Trade Agreements

منطقه‌ای قرار گرفته است. در میان شرکای تجاری ایران، اتحادیه اروپا (EU)^۱ به‌عنوان بزرگ‌ترین شریک، دارای موقعیتی ممتاز است. اتحادیه اروپا یکی از بزرگ‌ترین گروه‌های تجاری در جهان محسوب شده؛ به‌گونه‌ای که سیاست‌های تجاری اعمال شده از سوی این گروه انحرافات را در بازارهای جهانی ایجاد می‌کند، بنابراین در این مطالعه به بررسی کاهش موانع تعرفه‌ای ایران در تجارت محصولات کشاورزی با اتحادیه اروپا پرداخته شده است. از طرف دیگر به‌منظور بررسی و مقایسه نتایج ناشی از کاهش موانع تعرفه‌ای در تجارت محصولات کشاورزی با کشورهای که ساختار اقتصادی مشابهی با ایران دارند، اثر اعمال این سیاست‌ها در تجارت با سازمان همکاری‌های اقتصادی (اکو)^۲ نیز بررسی شده و سپس نتایج به‌دست آمده در هر بخش مورد مقایسه و تحلیل قرار گرفته است. لازم به تذکر است که هم‌اکنون ایران تنها در موافقت‌نامه اکو وضعیت نسبتاً فعالی دارد.

۳-۱- کاربرد نتایج تحقیق

الف- با توجه به اهمیت استراتژیک بخش کشاورزی و ضرورت اهتمام ورزیدن به آن، انجام مطالعاتی از این قبیل می‌تواند منجر به ارائه راهکارهای مؤثر جهت وضع رژیم تعرفه‌ای مناسب برای برنامه‌ریزان در بخش کشاورزی شود؛

ب- شناخت بازار اتحادیه اروپا و توان وارداتی آن می‌تواند در برنامه‌ریزی‌های آینده به برنامه‌ریزان و تصمیم‌سازان کشور در زمینه توسعه صادرات محصولات کشاورزی کمک کند؛

ج- مطالعات در این زمینه می‌تواند ضمن بررسی امکان مبادله، به شناسایی فرصت‌های تجاری موجود بین ایران و کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته کمک نماید (با هدف اجرایی نمودن موافقت‌نامه تجاری در حین مذاکره در قالب سناریوهای مختلف در راستای سیاست‌گذاری جهت کاهش یا حذف موانع تجاری).

^۱ . European Union

^۲ . Economic Cooperation Organization (ECO)

۴-۱- اهداف تحقیق

- بررسی ترکیب صادرات و واردات محصولات کشاورزی ایران با کشورهای عضو اتحادیه اروپا طی سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۸۸؛
- بررسی ترکیب صادرات و واردات محصولات کشاورزی با کشورهای عضو اکو طی سال‌های ۱۳۸۳-۱۳۸۸؛
- تعیین آثار کاهش موانع تعرفه‌ای در چارچوب موافقت‌نامه تجارت ترجیحی (PTA)^۱ بین ایران و کشورهای عضو اتحادیه اروپا بر حجم مبادلات تجاری محصولات کشاورزی به تفکیک کدهای دو رقمی سیستم هماهنگ (HS)^۲ (طی دو سناریوی کاهش تعرفه).
- شناسایی آن دسته از کالاهای کشاورزی تولید داخل (بر حسب کد دو رقمی HS) که در اثر کاهش موانع تعرفه‌ای در چارچوب موافقت‌نامه تجارت ترجیحی بین ایران و کشورهای عضو اتحادیه اروپا بیشترین افزایش صادرات را دارند.
- تعیین آثار کاهش موانع تعرفه‌ای در چارچوب موافقت‌نامه تجارت ترجیحی بین ایران و کشورهای عضو اکو، بر حجم مبادلات تجاری محصولات کشاورزی به تفکیک کدهای دو رقمی HS (طی دو سناریوی مختلف کاهش تعرفه).
- مقایسه دو موافقت‌نامه تجاری (با اتحادیه اروپا و کشورهای عضو اکو) با ترکیب کشورهای در حال توسعه و کشورهای توسعه‌یافته؛

۵-۱- پرسش‌های تحقیق

۵-۱-۱- پرسش‌های اصلی تحقیق

- الف- آیا ایجاد موافقت‌نامه تجاری بین ایران و اتحادیه اروپا، باعث گسترش تجارت بین آن‌ها می‌شود؟

^۱ . Preferential Trade Agreement

^۲ . Harmonized System

ب- میزان (بر حسب ارزش و درصد) ایجاد تجارت (TC)^۱ (صادرات و واردات) ایران به / از آن کشورها به چه میزان است؟

ج- آیا موافقتنامه تجاری مزبور، از کسری تراز تجاری ایران با اتحادیه اروپا خواهد کاست؟

۱-۵-۲- پرسش‌های فرعی تحقیق

الف- آیا ایجاد موافقتنامه تجاری بین ایران و کشورهای عضو اکو، باعث گسترش تجارت بین آن‌ها می‌شود؟
ب- تشکیل کدامیک از موافقتنامه‌های تجاری (موافقتنامه تجاری با ترکیب اعضای کشورهای در حال توسعه یا با ترکیب اعضای کشورهای توسعه‌یافته) برای ایران بهتر است؟

۱-۶- جامعه و منابع آماری

جامعه آماری این مطالعه، ایران، کشورهای عضو اتحادیه اروپا و کشورهای عضو اکو می‌باشند. کلیه اطلاعات آماری - تجاری از پایگاه‌های اطلاع‌رسانی بین‌المللی مانند بانک جهانی^۲، آنکتاد^۳، WTO، بسته‌های نرم‌افزاری PC/TAS^۴، سازمان غذا و کشاورزی (فائو)^۵ و نیز گمرک جمهوری اسلامی ایران دریافت شده است. داده‌های مورد استفاده در این مطالعه، آمار صادرات و واردات ایران، کشورهای عضو اکو و کشورهای عضو اتحادیه اروپا طی دوره ۱۳۸۳-۱۳۸۸ (گمرک جمهوری اسلامی ایران) و نیز آمار صادرات و واردات ایران، کشورهای عضو اکو و اتحادیه اروپا در سال ۲۰۰۸ میلادی، اطلاعات مربوط به تعرفه‌های ایران، کشورهای عضو اکو و نیز کشورهای عضو اتحادیه اروپا برای کدهای شش رقمی بر کالاهای وارداتی، از سایت‌های مرتبط بانک جهانی^۶ استخراج شده است.

^۱ . Trade Creation

^۲ . World Bank

^۳ . United Nations Conference on Trade and Development(UNCTAD)

^۴ . Personal Computer Trade Analysis System

^۵ . Food and Agriculture Organization(FAO)

^۶ . www.wits.worldbank.org

۷-۱- روش تحقیق

روش تحقیق در این مطالعه تحلیلی - توصیفی است و روش جمع‌آوری داده‌ها از نوع کتابخانه‌ای و اسنادی می‌باشد. اقتصاددانان کشاورزی برای تحلیل آثار سیاست‌های اقتصادی، از جمله سیاست‌های تجاری ابزارهای متنوعی در اختیار دارند. برای محاسبه اثرات کلی کاهش تعرفه پس از انعقاد موافقت‌نامه به‌ترتیب بر صادرات و واردات ایران، لازم است که اثرات ایجاد تجارت و انحراف تجارت (TD)^۱ در کشورهای منتخب (اتحادیه اروپا و اکو) برای ایران و سپس اثرات ایجاد تجارت و انحراف تجارت در ایران برای کشورهای منتخب اندازه‌گیری شود. روش‌شناسی به‌کار گرفته شده در این مطالعه، یکی از مدل‌های تعادل جزئی (PE)^۲، به‌نام مدل شبیه‌سازی اسمارت^۳ و نرم‌افزار EXCEL می‌باشد.

۸-۱- ساختار تحقیق

این پایان‌نامه شامل پنج فصل است. در فصل اول کلیات تحقیق ارائه شده است که شامل ضرورت انجام تحقیق، اهداف تحقیق، پرسش‌های تحقیق، جامعه و منابع آماری و روش‌شناسی تحقیق می‌باشد. در فصل دوم مروری بر ادبیات آزادسازی تجاری کشاورزی در بین کشورها و منطقه‌گرایی به‌عنوان واکنش‌های انفعالی کشورهای در حال توسعه برای مقابله با پدیده جهانی‌شدن، ارائه شده است. در این فصل موافقت‌نامه کشاورزی در دوره‌های تجاری و اهمیت آزادسازی کشاورزی برای کشورهای در حال توسعه تشریح شده است. همچنین مفاهیم منطقه‌گرایی، انواع منطقه‌گرایی و آثار آن، شامل ایجاد تجارت و انحراف تجارت و نیز اتحادیه اروپا به‌عنوان نمونه بارز یک ترتیب تجاری مورد بررسی قرار گرفته است. پایان این فصل نیز به مطالعات انجام شده پیرامون آزادسازی کشاورزی اختصاص یافته است. فصل سوم اختصاص به روش‌شناسی تحقیق (متدولوژی تحقیق) دارد. در فصل چهارم به بررسی روند تجارت ایران و اتحادیه اروپا، ایران و کشورهای عضو اکو طی دوره ۱۳۸۳-۱۳۸۸

^۱. Trade Deviation

^۲. Partial Equilibrium Model

^۳. SMART (Software on Market Analysis and Restriction on Trade)